

AL-MUQADDASĪ: Opis Mekki

Wybór z arabskich tekstów źródłowych przedstawiających biografię proroka islamu – Mahometa poprzedzam opowieścią o Mekce z X wieku. Autorem jest jeden z najciekawszych arabskich geografów, podróżników i literatów: Al-Muqaddasī (zm. po roku 1000). Jak o tym świadczy jego przydomek – Al-Muqaddasī lub Al-Maqdisī – co znaczy Jerozolimczyk, pochodził z Jerozolimy, bo ta po arabsku nazywa się Al-Quds. Al-Muqaddasī, Szams ad-Dīn Abū ‘Abd Allāh Muḥammad Ibn Aḥmad, zasłynął jako autor wielkiego dzieła geograficznego *Aḥsan at-taqāsīm fi ma‘rifat al-aqālīm* (Najlepsze podziały, by poznać klimaty). Zawiera ono doświadczenia zebrane w ciągu 20 lat podróży po świecie islamu.

Opis Mekki ma przedstawić muzułmanom na całym świecie najświętsze miasto islamu. W muzułmańskich dziełach tego literacko-geograficznego gatunku nie znajdziemy encyklopedycznego skrótu wiedzy o mieście, lecz zbiór anegdot, opowieści i historycznych relacji, które w metonimiczny sposób pokazują dzieje, znaczenie miasta.

Również Ibn Baṭṭūta, podróżnik z XIV wieku, opisał Mekkę. Opis ten zatytułowany *Tuḥfat an-nuẓẓār fi gharā’ib al-amṣār wa-‘adżā’ib al-asfār* (Podarunek dla patrzących: o osobliwościach miast i dziwach podróży) nieco późniejszy od Al-Muqaddasiego jest dostępny w polskim przekładzie T. Majdy i H. Natorf i wyborze A. Zajączkowskiego: *Osobliwości miast i dziwa podróży* (Warszawa 1962 i 2008, wyd. II, s. 47–57).

Źródło: Al-Muqaddasī, *Aḥsan at-taqāsīm*, ed. De Goeje, s. 71–74 (przekład angielski: Azoo, s. 113–120).

Mekka jest miastem, które leży w tym klimacie.¹ Jest położona wokół Al-Ka'by w odnodze wadi. Widziałem trzy podobne do niej miasta: 'Ammān w Syrii, Iṣṭachr w Persji oraz Al-Qarya al-Ḥamrā'² w Chorasanie.

Domy Mekki zbudowane są z czarnych i białych gładkich kamieni u góry zakończonych palonymi ceglami. Domy mają liczne zakryte balkony z drewna tekowego, liczą kilka pięter, są czyste i pomalowane na biało. Mekka jest gorąca latem, ale noce są przyjemne. Bóg uchronił jej mieszkańców przed trudem zapewniania ciepła i kłopotem ogrzania się.

To, co leży w dół od świętego Meczetu, nazywają dolnym miastem, a to, co leży powyżej – górnym. Wadi na całej jego szerokości wypełnia zabudowa miasta. Meczet znajduje się w dwóch trzecich miasta w kierunku dolnej części, a w jego środku jest Al-Ka'ba. Wzdłuż bramy Al-Ka'by znajduje się podwyższenie wysokości człowieka, a nad nimi odrzwia skierowane na wschód, okryte pozłacanymi srebrnymi płytami. Meczet ma trzysta siedemdziesiąt łokci długości i trzysta piętnaście szerokości. Długość Al-Ka'by wynosi dwadzieścia cztery łokcie i pięćdziesiąt, a szerokość dwadzieścia trzy i pięćdziesiąt. Średnica Al-Ḥidżru³ wynosi dwadzieścia pięć łokci, łaḡāfu⁴ – sto siedem łokci. Wysokość Al-Ka'by:

¹ Świat w geografii muzułmańskiej w ślad za geografiami Ptolemeusza dzielono na siedem klimatów. W arabskiej wersji Ptolemeusza (*Kitāb ṣūrat al-arḍ*) Mekka znajduje się w drugim klimacie (s. 8, wyd. von Mżika, Lipsk 1926).

² Al-Qarya al-Ḥamrā' górską miejscowość w połowie drogi między Niszapuram a Tūsem, odległa o 10 farsachów od Niszapuru. Nazwana Czerwonym Miastem ze względu na kolor okolicznych skał (Ibn Rusta, *Al-A'lāq an-naḥīsa*, s.; *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, t II, cz. 3, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków).

³ Al-Ḥidżr (nazywany też: Ḥidżr Ibrāhīm i Al-Ḥaṭīm) półokrągłe niskie ogrodzenie od północną ścianą Al-Ka'by.

⁴ łaḡāf rytuał okrążania Al-Ka'by w czasie pielgrzymki.

27 łokci. Al-Ḥidżr leży od strony syryjskiej. Ku niemu skierowana jest półokrągła rynna zwana *mizāb*. Boki Al-Ḥidżru są wyłożone marmurem do połowy wysokości. Nazywają go również Al-Ḥaṭīm. Z tyłu odbywa się *ṭawāf*⁴, ale modły nie są tam dozwolone. Gdyby ktoś twierdził, że tylko tam wolno odbywać *ṭawāf*, to modły winny tam dozwolone, odpowie się mu, że takie słowa są nierozsądne i wątpliwe pod każdym względem.

Czarny Kamień znajduje się we wschodnim rogu przy bramie. Ma wielkość głowy człowieka. Całujący go człowiek musi się nieco pochylić.

Kopuła nad studnią Zamzam⁵ znajduje się naprzeciwko bramy. Między nimi odbywa się *ṭawāf*. Dalej jest kopuła, pod którą znajduje się misa. Podawano tam w dawnych czasach wino gronowe i daktyłowe.

Maqām Ibrāhīm⁶ znajduje się dokładnie naprzeciwko bramy Al-Ka'by, ale bliżej niż Zamzam. Podczas sezonu pielgrzymowania przechodzi tędy *ṭawāf*. Przykrywa się go wielką żelazną skrzynią umocowaną w ziemi dłuższą niż wyższą i okryty zasłoną. W czasie każdego sezonu pielgrzymki Maqām przenosi się do Al-Ka'by. Gdy wraca na swoje miejsce, przygotowuje się drewnianą skrzynię z wejściem otwieranym podczas modłów. Przyjmuje ją imam i zamyka drzwi. W środku znajduje się ślad stóp Ibrāhīma. Maqām jest czarny, ale większy od Czarnego Kamienia. Trasa *ṭawāfu* jest posypana piaskiem, a dziedziniec meczetu żwirem. Wokół dziedzińca znajdują się trzy krużganki wsparte na kolumnach, które Al-Mahdi⁷ kazał przez morze przetransportować z Aleksandrii do Dżuddy. To on kazał wybudować meczet. Ściany kruż-

---

⁴ Mizāb znajduje się w dachu nad północną ścianą Al-Ka'by i służy do odprowadzania wody w czasie mycia lub deszczu. „Jest ze złota, ma szerokość jednej piędzi i wystaje na dwa łokcie” – Ibn Baṭṭūṭa, *Tuhfat an-nużżār*, Bejrut 1987, s. 148; w polskim przekładzie ten fragment pominięto. Za króla Fahda *mizāb* wymieniono na nowy.

⁵ Zamzam studnia, której woda służy pielgrzymom.

⁶ Maqām Ibrāhīm, miejsce, w którym odcisnęły się stopy Abrahama (Ibrāhīma) budującego Al-Ka'bę.

⁷ Kalif Al-Mahdi z dynastii Abbasydów, panował w latach 775–785.

ganków od zewnątrz pokryte są kafelkami wykonanymi przez rzemieślników z Syrii i Egiptu. Ich imiona można tam zobaczyć.

Do meczetu prowadzi dziewiętnaście bram: Brama Banū Szajba, Brama Proroka, Brama Banū Hāszim, Brama Sprzedawców Oliwy, Brama Sukienników, Brama Młynarzy, Brama Banū Machzūm, Brama Aş-Safy, Brama Zaułku Asz-Szaṭawī, Brama Sprzedawców Daktyli, Brama Domu Wezyra, Brama Al-Dżijād, Brama Al-Ḥazūry, Brama Ibrāhīma, Brama Banū Sahm, Brama Banū Dżumaḥ, Brama Koła, Brama Narad, Brama Radosnej Wieści.⁸

Obok od strony wschodniej i południowej są bazyry. Od zachodniej – domy Egipcjan. Szybki marsz (*saʿf*) między Aş-Şafą i Al-Marwą odbywa się na wschodnim bazarze, a bieg (*aḍw*) od rogu Meczetu do Bramy Banū Hāszim. Są tam zielone kolumny. Z oboma bazarami stoją jeszcze dwie przy końcu górnego miasta, a między nimi są przejścia.

Kto przybywa tu z Iraku i zmierza do Bramy Banu Szajba, niechaj zmierza do bazaru Ra's ar-Radm a nie do nocnego bazaru.

Dla Egipcjan, którzy tam zmierzają: po przybyciu do Al-Dżarahijji leżącej pod miastem należy skręcić w lewo do Ath-Thaniiji, a potem w kierunku cmentarzy do miejsca, gdzie wchodzi Irakijczycy.

Do Mekki wchodzi się na trzy sposoby. Przez bramy z kierunku od Iraku prowadzą dwie drogi: droga 'umry i droga jemeńska w dolnym mieście. Wejścia są umocnione żelazem, bo całe miasto jest twierdzą.

Nad meczetem widnieje góra Abū Qubajs. Wchodzi się na nią po stopniach.

Wzdłuż trasy ṭawāfu stoją kolumny z mosiądzu i drewniane słupy, na których są zawieszane lampy, ze świecami od królów Egiptu, Jemenu i Ghardżistānu⁹.

⁸ O etymologii niektórych z tych nazw: Eldon Rutter, *The Holy Cities of Arabia*, t. I, Londyn i Nowy Jork 1928, s. 253–257.

⁹ Ghardżistān historyczna kraina w dzisiejszym Afganistanie.

W Mekce są trzy stawy zasilane kanałem, który kazała przekopać Zubajda od ogrodów Banū ‘Āmir. Są też studnie dobrej wody wykorzystane do zaopatrzenia domów.

(Isnād przekazicieli tradycji) ‘Ā’iśa spytała proroka o Al-Ḥiḏżr w świątyni, czy należy do niej.

– Tak – odparł.

– To dlaczego nie włączyli go do świątyni?

– Twoi ludzie nie mieli dostatecznych środków?

– A dlaczego drzwi są tak wysoko umieszczone?

– Twoi ludzie uczynili to po to, by mogli tam wchodzić ci, którym pozwalali i zabraniać wejścia tym, których nie chcieli widzieć. Gdyby nie to, że twoi dopiero co odeszli od niewiedzy (dżāhiliġji), przez co mogą się obawiać, że ich serca się odwrócą, zapewne zdecydowałbym się przenieść Al-Ḥiḏżr do świątyni, a wejście umieściłbym równo z podłogą.

Powiadają, że Ibn az-Zubajr¹⁰ sprowadził dziesięciu starszych towarzyszy proroka, by im opowiedzieć o Al-Ka’bie. A potem kazał ją zburzyć. Ludzie się zgromadzili przy nim i mu zakazali. On jednak odmówił. Ludzie uciekli na jeden farsang¹¹, bali się bowiem, że spadnie na nich kara. Sprawa jednak była dla nich tak ważna, że wszystko się skończyło dobrze. Ibn az-Zubajr odbudował Al-Ka’bę tak, jak o tym mówiła ‘Ā’iśa. Ludzie powrócili. Kiedy Al-Ḥadżdżādż przybył do Mekki, Ibn az-Zubajr schronił się w Al-Ka’bie. Al-Ḥadżdżādż kazał ustawić katapultę na górze Abū Qubajs i rzekł: Strzelajcie w to, co wymyślił ten człowiek. Trafiono w Al-Ḥaṭim. Al-Ḥadżdżādż wypędził Ibn az-Zubajra i kazał go ukrzyżować, a ścianę ustawiono tak jak przedtem. Resztę kamieni za-

¹⁰ Al-Muqaddasi odwołuje się do wydarzenia z roku 683 kiedy to ‘Abd Allāh Ibn az-Zubajr (jeden z uczestników pierwszej wojny domowej) wystąpił przeciwko Umajjadom i ogłosił się w Mekce kalifem. Wybuchła druga wojna domowa. W 692 r. Umajjadom udało się go pokonać dzięki bezwzględnemu wojownikowi Al-Ḥadżdżādżowi Ibn Jūsufowi.

¹¹ *farsang* lub *farsach* miara odległości: około 6 km.

brano i zabudowano nimi Bramę Zachodnią. Resztą wyłożono Świątynię, by nie poginęły.

Słyszałem od pewnego szajcha z Al-Qajrawānu, że kalif Al-Manṣūr w czasie pielgrzymki spostrzegł, jak mały jest Świąty Meczet i w jak godnym pożałowania jest stanie, jak ludzie mało wiedzą o jego świętości, bo zobaczył Beduina, który jeździł w meczecie na swoim sudańskim wielbłądzie. Zrobiło się mu przykro z tego powodu. Postanowił więc wykupić znajdujące się wokół domy i w ten sposób powiększyć Świątynię. Zebrał ich właścicieli i wzbudził w nich nadzieję na wielkie pieniądze. Oni jednak nie chcieli ich sprzedać upierając się, że pragną mieszkać obok świętego domu Boga. Zasmuciło to kalifa, ale nie pozwolił, by siłą odebrać im domy. Przez trzy dni nie pokazywał się przed ludźmi. Zaczęto o sprawie rozmawiać – w tym roku Abū Ḥanīfa przybył jako pielgrzym. Jeszcze nie był sławny, nie wykazał się przed ludźmi swoją wiedzą, trafnością poglądów. Udał się do namiotu Al-Manṣūra w rejonie Al-Abṭaḥ. Spytał o Przywódcę Wiernych o to, dlaczego zniknął. Opowiedziano mu o sprawie, na co rzekł: „Sprawa jest prosta. Gdybym się z nim spotkał, wyjaśniłbym mu.”

Dotarło to do kalifa, który kazał go przyprowadzić. Na pytanie kalifa, Abū Ḥanīfa odparł: „Niech Przywódca Wiernych każe ich przyprowadzić i niech ich spyta: „Czy Al-Ka‘bę zesłano wam, czy też was zesłano jej?” Jeśli powiedzą: „Zesłano ją nam” skłamią, ponieważ to stamtąd rozrosła się cała ziemia. A jeśli powiedzą „My zostaliśmy jej zesłani” to ich odpowiedź będzie oznaczała, że jest w niej wielu odwiedzających gi że stała się ciasna, więc konieczne jest jej poszerzenie. A zatem opróżnijcie dla niej miejsce.”

Gdy kalif ich zgromadził ich wysłannik, a był to Haszymita, rzekł: „Zostaliśmy na nią zesłani”. „A więc dajcie miejsce, bo jest w niej wielu odwiedzających i potrzebują tego miejsca”. Zasromali się i przystali na sprzedaż.

Tę opowieść wspiera jeden z przekazów na temat Abū Ḥanīfy i braku jego zgody na sprzedaż domów w Mekce bez należytej przyczyny.